

Derleme

SOSYAL ÇALIŞMA AÇISINDAN İNSANİ İHTİYAÇLARIN DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN MODELLER VE FEMİNİST KATKILAR

Models for Evaluation of Human Needs in Terms of social Work and Feminist Contributions

Burcu HATİBOĞLU EREN*

*Ar. Gör. Dr., Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü

ÖZET

Makalenin amacı, insani ihtiyaçların değerlendirilmesi konusunda sosyal çalışmanın temelini oluşturan insan hakları ve sosyal adalet değerleri üzerinden geliştirilen üç modeli ve bu çerçevede geliştirilen feminist katkıları incelemektir. Bu açıdan öncelikle sosyal çalışma literatüründe sıklıkla yer alan Maslow (1954)'un 'İhtiyaçlar Hiyerarşisi Modeli'ne getirilen eleştiriler ve bu eleştiriler üzerinden geliştirilen Max-Neef (1991)'in 'İnsani İhtiyaçlar ve Giderilmesi Matrisi' ve Peet ve Bossel (2000)'in 'Etik Sistem Modeli' değerlendirilmiştir. İnsani ihtiyaçların analizini insan hakları ve sosyal adalet değerleriyle bütünleştirerek ele alan bu yaklaşımlar, sosyal çalışmanın temel mesleki değerleriyle doğrudan ilişkileri dolayısıyla tercih edilmiştir. Daha sonrasında ise, insani ihtiyaçların ele alınışına getirilen feminist eleştiriler üzerinden Sen (2004)'in 'temel özgürlükler' ve Nussbaum (2000)'un 'yapabilirlikler' yaklaşımı ile Birleşmiş Milletler'in 'pratik ve stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyaçları' yaklaşımı ele alınmıştır. Dolayısıyla makale, insani ihtiyaçların değerlendirilmesine ilişkin olarak ele alınan modellerin ve bu çerçevede geliştirilen feminist katkıların, sosyal çalışma açısından insani ihtiyaçlar kavramının toplumsal cinsiyet ilişkilerini içerecek şekilde ele alınabilmesi için önemli bir bakış açısı sunduğu iddiasına dayanmaktadır. Bu çerçevede gerçekleştirilen tartışmaların, sosyal çalışmanın feminist, baskı karşıtı ve özgürleştirici doğasını görünür kıldığı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: *İnsani ihtiyaçlar, insan hakları, sosyal adalet, ihtiyaç değerlendirmesi, insani ihtiyaçların giderilmesi, feminist sosyal çalışma.*

ABSTRACT

In this study, it is aimed to present a useful theoretical framework for the concept of human needs which is mostly used as a complicated concept for social work. In line with this purpose, discussions on human needs in the literature of social sciences and social work has been evaluated within social work values and the feminist perspective. Among all theoretical explanations on human needs, initially, psychological model of Maslow and the model developed on social justice and human rights by Max Neff and Peet & Bossel have been assessed. Afterwards, feminist contributions on satisfying human needs in social work has been discussed within “capabilities” and “substantive freedoms” which are conceptualized by Sen and Nussbaum and within United Nations’ concepts of practical and strategic gender needs. So that, basic theoretical discussions about identifying, satisfying and evaluating of human needs which are important for realizing social justice and human rights as basic purpose of social work has comprehensively been analyzed. Additionally, it is argued that looking from the feminist perspective on this theoretical framework has made feminist, anti-oppressive and emancipatory nature of social work more visible.

Key Words: Human needs, human rights, social justice, needs evaluation, satisfying human needs, feminist social work

GİRİŞ

“İnsani ihtiyaç” ya da “insani gereksinim” kavramı, sosyal çalışma literatürüne ilk defa İkinci Dünya savaşıdan sonra Charlotte Towle (1945)’in “Müşterek İnsan İhtiyaçları” (Common Human Needs) isimli kitabını yayınlamasıyla girmiştir. Charlotte Towle Amerika’nın refah anlayışının gelişiminde önemli bir yere sahip olmakla birlikte, Amerika’da sosyal çalışmanın yapılanmasında öncü olan feminist reformcular¹ arasında yer alır (Akt: Gordon, 1996). Dolayısıyla sosyal çalışma açısından kavramın, ilk olarak bir feminist reformcu, tarihçi ve sosyal çalışmacı olan Charlotte Towle tarafından sosyal yardım programları kapsamında yoksul kadın ve çocukların ihtiyaçları üzerinden tartışılmaya başlandığı söylenebilir. Bu çerçevede Solve (1995), reformcu sosyal çalışmacıların insani ihtiyaçların eşitsiz sosyal yapılarla ve toplumsal cinsiyet ilişkileriyle bağlantılı olduğuna ilişkin bir öngörü geliştirebildiklerini belirtmiştir. Bununla beraber, 1940’lar ve 1950’ler sosyal çalışmada medikal modelin hâkim olduğu ve kadınların özel ve kamusal alanda eşitsiz konumda yer aldığı yıllar olduğundan, insani ihtiyaçlar da daha çok sosyal kişisel çalışma (casework) çerçevesinde psikiyatrik odakta ve mikro düzeyde ele alınmaya devam etmiştir (Gordon, 1996).

İnsani ihtiyaçların medikal model çerçevesinde ele alınması, sosyal yardımların ‘en fazla ihtiyaç sahibi olan’(people in need) ya da ‘muhtaç’ (needy) kimselere verilmesi gerektiği düşüncesini beslemiştir. Bu duruma karşı çıkan reformcuların sesleri ise, ancak medikal modelin güç kaybettiği, sosyal modelin gelişmeye başladığı ve ikinci dalga feminist hareketin güçlendiği 1970’li yıllarla birlikte yükselbilmiştir. Bu dönemde medikal modelin ‘insani ihtiyaçlar’a yaklaşımına ilişkin eleştirilerin başında, ‘en fazla ihtiyaç sahibi olan’ ya da ‘muhtaç’ kavramının insanların güçsüzleşmesine neden olan sosyal yapıları göz ardı ettiği gelmektedir (Dover, Hunter ve Joseph, 2008). Böylece sosyal çalışma, giderek toplumsal işlevselliğe, bireyin çevresi ile olan etkileşimine, insan hakları ve sosyal adalete vurgu yapacak şekilde tanımlanmış ve toplumsal cinsiyet analizini güçlendiren toplumsal cinsiyet, bakım,

¹ ABD ve Kanada’da sosyal çalışma uygulamasını ve eğitimini etkileyen iki temel anlayış olduğu belirtilmektedir. Bu anlayışlardan birincisi, Mary Richmond tarafından geliştirilen ve “Kilise Örgütlenmeleri” (Charity Organisation Societies) tarafından temsil edilen “sosyal tedavi” (social treatment) geleneğidir. İkincisi ise, Jane Adams öncülüğünde gerçekleştirilen “Yerleşim Evi Hareketi” (Settlement House Movement) tarafından temsil edilen “sosyal reform” (social reform) geleneğine dayanır. Ayrıntılı bilgi için; Edwards, Shera ve ark (2006) ve Knight (2014)’in “Jane Addams: Eylemci Bir Ruh” ismiyle Türkçeye çevrilmiş olan biyografik çalışmaya bakınız.

güç, farklılık ve çeşitlilik kavramları sosyal çalışma literatürüne girmiştir (Dominelli, 2002: 19). Dolayısıyla bugün, sosyal çalışma açısından 'insani ihtiyaçlar' kavramını sosyal adalet ve insan hakları çerçevesinde ele alma gerekliliğinin feminist hareketin gelişimiyle ilişkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Nitekim bugün, Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW), sosyal çalışmanın tanımını ikinci dalga feminist hareketle gündeme gelen farklılıklara saygı ve güçlenme gibi kavramların yanı sıra kolektif sorumluluk ve özgürleşme gibi üçüncüdalga feminist hareketin kavramlarını da içerecek şekilde geliştirmiştir. 2014'te yapılan bu tanıma göre, *"sosyal çalışma insanın özgürleşmesi ve güçlenmesi ile sosyal bütünleşmeyi, sosyal değişimi ve gelişimi ilerletmeyi amaçlayan akademik bir disiplin ve uygulama odaklı bir meslektir. Sosyal adalet, insan hakları, kolektif sorumluluk ve farklılıklara saygı ilkesi, sosyal çalışmanın merkezindedir. Sosyal çalışma teorileri, sosyal bilimler, beşeri bilimler ve yerel bilgi ile desteklenir, sosyal çalışma insanların yaşam zorlukları ile baş etme ve iyilik halini geliştirmede hem insanlarla hem de toplumsal yapılarla çalışır"*.

Bu çerçevede insani ihtiyaçların birey, aile, grup, topluluk, kurum, sosyal hizmetler sistemi ve toplum düzeylerinde analiz edilmesi gerektiği sıklıkla tartışılmıştır. Örneğin Ife(2008: 89), insani ihtiyaçların, sosyal çalışmanın temel değerlerinden biri olan insan haklarını tanımlamayı, gerçekleştirmeyi ve garanti altına almayı sağlayacak bir araç olarak, tüm bu boyutlarda değerlendirilmesi gerektiğini söylemiştir. Benzer bir vurguyla Payne(2007) sosyal çalışmanın, temel mesleki değerler olarak tanımlanan insan hakları ve sosyal adaletin sağlanması açısından önemli olan insani ihtiyaçların tanımlanması ve giderilmesi olarak ele alınabileceğinden bahsetmiş; bu nedenle sosyo-ekonomik-kültürel ve politik yapının dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır. Dominelli (2002) ise, tüm dünyada kadınların sosyal hizmetlerin temel yararlanıcıları konumunda olmaları dolayısıyla, sosyal çalışmanın feminist hareketten oldukça etkilendiğini ve insani ihtiyaçların kadın haklarını gerçekleştirmeyi ve garantilemeyi sağlayacak bir bakış açısıyla ele alınması gerektiğini söylemiştir. Bu çerçevede ise, Dominelli (2002: 162) insani ihtiyaçları değerlendirirken önemsenmesi gereken noktaları,

- Topluluk düzeyindeki altyapı ve hizmet ihtiyaçlarını hane içi ve dışı ilişkilerdeki eşitsiz cinsiyet rollerini, güç ilişkilerini ve baskı mekanizmalarını dikkate alarak değerlendirmek,

- Kadınların ihtiyaçlarını onları güçlendirecek mikro-mezo ve makro düzeydeki kaynak ve destek sistemleri çerçevesinde ele almak,
- İhtiyaçların değerlendirilmesi sürecinde kadınların ihtiyaçlarını kendi öznel deneyim ve değerlendirmeleri üzerinden ele almak ve çözüm önerilerini ciddiye almak biçiminde ele almıştır.

Dolayısıyla sosyal çalışma içerisinde insani ihtiyaçlar kavramı, bir yandan daha geniş sosyo-ekonomik-kültürel ve politik yapının diğer yandan öznel deneyim ve değerlendirmelerin dikkate alınması gerektiğini vurgulayacak şekilde ele alınmaktadır. Bu ikili çerçeve, sosyal çalışma literatüründe insani ihtiyaçların neyi içerdiğine ilişkin tartışmaların, 'hissedilen ihtiyaç'(feltneeds), 'ifade edilen ihtiyaç'(expressedneeds) ve 'gerçek ihtiyaç' (realneeds) gibi farklı kavramlar üzerinden yürütülmesine neden olmuş ve kimi kavramsal karışıklıkları ortaya çıkarmıştır (Ife, 2008). Bununla beraber sosyal çalışma açısından insani ihtiyaçların sadece tanımlanması değil aynı zamanda giderilmesi gereken ihtiyaçlar olarak ele alınması, insani ihtiyaçlara ilişkin tanımlama çalışmalarında ihtiyaç giderici mekanizmaları dikkate alınmanın gerekli olduğunu göstermektedir.

Dolayısıyla bu çalışma, sosyal çalışmanın temelini oluşturan insan hakları ve sosyal adalet değerleri çerçevesinde konuyu ele alan tartışmaların feminist eleştiri ve katkılarla birlikte, insani ihtiyaçlar kavramının sosyal çalışma açısından neyi içerdiğine ilişkin önemli bir bakış açısı sunduğu iddiasına dayanmaktadır. Bu iddia üzerinden öncelikle sosyal çalışma literatüründesıklıkla yer alan Maslow (1954)'un 'İhtiyaçlar Hiyerarşisi Modeli' ile sosyal çalışmanın mesleki değerlerindensosyal adalet ve insan haklarını temele alması dolayısıyla Max-Neef (1991)'in 'İnsani İhtiyaçlar ve GiderilmesiMatrisi' ve Peet ve Bossel(2000) tarafından geliştirilen 'Etik Sistem Modeli'değerlendirilmiştir. Daha sonrasında ise, insani ihtiyaçlara ilişkin olarak bu model ve perspektiflere yönelen feminist eleştiriler üzerinden geliştirilen Sen (2004)'in 'temel özgürlükler' ve Nussbaum (2000)'un 'yapabilirlikler' yaklaşımı ile Birleşmiş Milletler'in 'pratik ve stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyaçları' yaklaşımı ele alınmıştır. İnsani ihtiyaçların analizinde, toplumsal cinsiyet ilişkilerini insan hakları ve sosyal adalet değerleriyle bütünleştirerek ele alan bu yaklaşımlar, sosyal çalışmanın temel mesleki değerleriyle doğrudan ilişkileri dolayısıyla tercih edilmiştir.

İnsani İhtiyaçların Ele Alınışında Sosyal Adalet ve İnsan Haklarını Temele Alan Modeller

Sosyal çalışma literatüründe insani ihtiyaçlar, çoğu boyutta eleştirilere uğrayan Maslow (1954)'un ihtiyaçlar hiyerarşisi modeli çerçevesinde ele alınmaktadır (Ife, 2008). Kendi döneminde eleştirilere cevap verebilmek için Maslow (1998), ihtiyaçlar hiyerarşisi modeline konuşma özgürlüğünün ve adil olmayı sağlayan adalet koşullarının sağlanması gerektiğine ilişkin kimi önkoşullar tanımlasa da eleştirilerden kaçamamıştır. Maslow (1954)'un ihtiyaçlar hiyerarşisi modeline getirilen bu eleştiriler, ihtiyaçların daha çok bireysel düzlemde, yapısal eşitsizlikleri dikkate almadan ve hiyerarşik olarak ele aldığı, yoksulluk koşullarının yoğun olarak yaşandığı ülkelerin toplumsal koşullarını dikkate almadığı ve ihtiyaçların giderilmesi için gereken mekanizmalara değinmediği biçimindedir (Gibbons, Ivancevich ve Donnelly, 1991, Max-Neff, 1991, Vermaak, 2006: 73). Eleştiriler özellikle kadın yoksulluğu bağlamında değerlendirildiğinde ise, ataerkil yapının yarattığı eşitsizliklerin dikkate alınmadığı ve dolayısıyla kadınların erkeklerin ihtiyaçlarından farklılaşan ihtiyaçlarının görmezden gelindiği bir duruma işaret etmektedir. Ayrıca ihtiyaçların hangi kültür, zaman, çevre, tarihsel dönemde, kim tarafından ve kimin için değerlendirildiği insani ihtiyaçların farklı biçimlerde tanımlanmasına neden olacağından, kavramın belirli bir hiyerarşi ve sınırlama içerisinde ele alınamayacağı açıktır. Örneğin Popay ve Williams (2005: 46), insani ihtiyaçları, dört boyutta sınıflandırmış ve ihtiyaçların kim tarafından, hangi bağlamda tanımlandığına göre farklılaşabildiğini belirtmiştir. Bu sınıflandırmaya göre insani ihtiyaçlar, 1) uzmanlar ya da politika yapıcılar tarafından tanımlanan normatif ihtiyaçlar (normative needs), 2) kişisel arzuları ifade eden hissedilen ihtiyaçlar (felt needs), 3) arzuların gerçekleştirilmesine yönelik olarak ortaya çıkan istekleri/talepleri içeren ifade edilen ihtiyaçlar (expressed needs) ve 4) eşitsizlikler karşısında ortaya çıkan karşılaştırma sonucunda ortaya çıkan ihtiyaçlar (comparative needs) olarak ele alınmıştır. Bu çerçevede özellikle yoksulluk koşullarının ağır biçimde yaşandığı ülkelerde ortaya çıkan ihtiyaçların kolektif olarak giderilmesi ve eşitlik ve sosyal adaletin sağlanması gerektiğini vurgulayandüşünce, farklı ihtiyaç değerlendirme modellerinin gelişmesine ve bu modeller açısından insan haklarının temele alınmasına zemin hazırlamıştır. Bu tartışmalar ışığında Max-Neff (1991) ile Peet ve Bossel (2000)'in insani ihtiyaçları ele alış biçimi, doğrudan insan haklarını ve sosyal adaleti temele alması açısından sosyal çalışma için önemli bir bakış açısı sunmaktadır.

İnsani ihtiyaçlar kavramsallaştırması açısından Max-Neff (1991)'in temel katkısı, temel ihtiyaçları ihtiyaçların giderilmemesi durumunda ortaya çıkan yoksunluklardan ve ihtiyaç giderici mekanizmalardan ayırması; böylece birçok başka araçsal ihtiyacın belirlenebileceği etkinlik düzeylerini tanımlaması olmuştur (Tablo1). Bu tarz bir ele alış, insani ihtiyaçları birbiriyle ilişkili-karşılıklı etkileşim içindeki parçalardan oluşan bir sistem olarak değerlendirmesi ve bu çerçevede refahın nasıl sağlanabileceğini sorgulaması açısından oldukça önemlidir. Ayrıca Max-Neff (1991) tarafından geliştirilen bu çerçeve, kadınların içerisinde yer aldığı eşitsiz toplumsal cinsiyete dayalı güç ilişkilerinin anlaşılabilmesine alan açması noktasında feministler tarafından da yapıcı olarak eleştirilmiştir (Nusbaum, 2000 ve Sen, 2004).

Tablo 1: Max-Neff (1991)'in İnsani İhtiyaçlar ve Giderilmesi Matrisi (Max-Neff's Matrix of Human Needs and Satisfiers)

Varoluşsal kategori Değerbilimsel Kategori	Varoluş (being) ²	Sahip olma (having) ³	Eyleme (doing) ⁴	Etkileşim (interacting) ⁵
Yaşamı Sürdürebilme (Subsistence)	Fiziksel ve zihinsel sağlık, denge, esprilanlayışı, uyum	Yiyecek, barınak, iş	Beslenmek, dinlenmek, çalışmak, üretmek	Yaşanan/fiziksel çevre, sosyal alan
Koruma (protection)	Bakım, özerklik, denge, dayanışma	Sosyal güvence, sağlık sistemi, haklar, aile, iş	İşbirliği, koruma, planlama, ilgilenme, yardım, iyileştirme	Yaşam alanı, sosyal çevre, konut
Duygulanım (affection)	Kendine-güven, dayanışma, tolerans, cömertlik, kararlılık, tutku, azim, duyarlılık, esprilanlayışı	Arkadaşlık, aile, ortaklık, doğayla ilişki	Aşk, değer vermek/verilmek, paylaşım, ilgilenmek, sevmek/sevilmek,	Ortak alan, özel alan, ev, samimiyet, mahremiyet,
Anlama (understanding)	Eleştirel bilinç, yeni fikirlere açıklık, merak, şaşırma, sezgi, disiplin, mantıklı olma	Okur-yazarlık, öğretmenler, yöntem, eğitim politikası, iletişim politikası	İncelemek, araştırmak, eğitim almak, analiz etmek, çalışmak, deneyimlemek, meditasyon	Bilgilendirici etkileşim mekanizmaları, okullar, üniversiteler, akademileri gruplar, topluluklar ve aile
Katılım (participation)	Uyum sağlama, yeni fikirlere açıklık, isteklilik, kararlılık, saygı, adanmışlık, esprilanlayışı	Haklar, sorumluluklar, görevler, iş, ayrıcalıklar	Ortak çalışma, paylaşma, etkileşim, aynı ya da karşıt fikirde olma, düşünceleri ifade etme, öneri getirme, üyeliğe kabul edilme,	Katılımcı etkileşim partiler, sivil ve kamu örgütlenmeleri, birlikler, topluluklar, komşuluk, aile
Boş zaman (leisure/idleness)	Merak, yeni fikirlere açıklık, hayal etme, esprilanlayışı, duyarlılık, atılganlık, huzur,	Oyunlar, görünüş, lakaplar, unvan, iç huzuru, partiler	Dalgınlık, hayal kurma, eski günleri anımsama, fantezi kurma, hatırlama, huzur, eğlenme, oyun oynama, düşünceye dalma,	Boş zaman, manzara, özel ve ortak alan, yakınlık kuracak alan, içinde bulunulan çevre
Yaratıcılık (creativity)	Tutku, kararlılık, sezgi, hayal gücü,	Yetenek, beceri, yöntem, iş	Çalışmak, inşa etmek, üretmek, yaratmak,	Geliştirici ve geri bildirim veren

² Varoluş (being) sütunu, insani ihtiyaçların giderilmesinde sahip olunması gereken kolektif ya da bireysel nitelikleri ifade etmektedir.

³ Sahip olma (having) sütunu, insani ihtiyaçların giderilmesi açısından önemli olan bireysel ve kolektif mekanizmaları, kuralları, kurumları, yasal çerçeveleri ve araçları ifade etmektedir.

⁴ Eyleme (doing) sütunu, insani ihtiyaçların giderilmesi açısından önemli olan bireysel ve kolektif eylemleri, aktiviteleri ifade etmektedir.

⁵ Etkileşim (interacting) sütunu, insani ihtiyaçların giderildiği zaman ve mekânın bölgesel ve çevresel boyutunu ifade etmektedir.

	mantıklı olma, özerklik, cesaret		dizaynetmek, keşfetmek, yorumlamak	düzenlemeler, çalıştaylar, kültürel gruplar, sergileme alanları, geçici özgürlük alanları
Kimlik (identity)	Ait olma duygusu, farklılık, kendine-güven, atılganlık, tutarlılık	Dil, semboller, din, gelenekler, referans grupları, cinsellik, değerler, kurallar, tarihsel bellek, çalışma	Kendini tanıma, kendiyle bütünleşme, kendiyle ilgili karar verme, büyüme, kendini gerçekleştirme, kendi fikrini söylemek, yüzleşmek	Sosyal ritim, gündelik yaşam, ait olunan çevre, olgunlaşma aşaması
Özgürlük (freedom)	Özerklik, kendine-saygı, kararlılık, tutku, atılganlık, açık fikirlilik, toleranslı olma, cesaret, asilik	Eşit haklar	Seçim yapmak, farklı olmak, riskleri yönetmek, farkındalık, kendi ifade etmek, kurallara uymamak,	Her yerde Geçici mekânsal esneklik

Kaynakça: Max-Neff, M. A. (1991). Human Scale Development: Conception, Application and Further Reflections, syf: 32-33.

Kısaca Tablo 1 üzerinden açıklanacak olursa, Max-Neff (1991)'in insan haklarıyla bağlantılı olarak dokuz temel insani ihtiyaç tanımladığı görülmektedir. Bunlar, kısaca insan haklarıyla olan bağlantısı çerçevesinde şu şekilde tanımlanabilir:

- **Yaşamı Sürdürme İhtiyacı:** Yaşama, barınma, gelir, beslenme, sağlık, dinlenme gibi insan haklarının gerçekleştirilmesini gerektirir.
- **Koruma İhtiyacı:** Bedensel bütünlüğün korunması, sosyal güvence ve sağlık gibi insan haklarının gerçekleştirilmesini gerektirir ve yaşamı sürdürme ihtiyacıyla doğrudan bağlantılıdır.
- **Duygulanım İhtiyacı:** Özel alana saygı, mahremiyet, duygularını ifade edebilme hakkı, sevme ve sevilme hakkı, dayanışma hakkı gibi haklarla bağlantılıdır.
- **Anlama İhtiyacı:** "Doğru bilgiye ulaşım hakkı, eğitim hakkı"nı içermektedir.
- **Katılım İhtiyacı:** "Kendi kaderini tayin hakkı, örgütlenme ve karar süreçlerine katılım hakkı"nın gerçekleştirilmesiyle doğrudan bağlantılı olarak ele alınmıştır. Ayrıca bu ihtiyacın giderilmemesi durumuna diğer ihtiyaçların giderilmesinde de sorun olduğu belirtilmektedir.
- **Boş zaman İhtiyacı:** Eğlenme, nitelikli boş zaman değerlendirme hakkı vb. gibi hakları ifade eder.
- **Yaratıcılık İhtiyacı:** Özerk davranabilme hakkı, yetenek ve becerilerini uygulayabilme ve sergileyebilme hakkıyla doğrudan bağlantılı olarak ele alınmaktadır.
- **Kimlik İhtiyacı:** Kendine ait değer, sembol, kural ve örüntüleri istediği gibi ifade edebilme hakkını ifade etmektedir.

- **Özgürlük İhtiyacı:** Sivil ve politik haklar, eşit olanaklara sahip olabilme hakkı, hareket özgürlüğü vb. gibi hakların gerçekleştirilmesini ifade etmektedir.

Max-Neff (1991)'e göre birey, grup ya da toplulukların refahını sağlayabilmek açısından bu dokuz ihtiyacın bir bütün halinde dikkate alınarak, farklı etkinlik düzeylerinde (varoluş, sahip olma, eyleme ve etkileşim) belirlenecek olan ve insan haklarının gerçekleşmesiyle bağlantılı birçok 'araçsal ihtiyaç'la birlikte giderilmesi gerekmektedir. Bu noktada 'araçsal ihtiyaç'lar, temel insani ihtiyaçların giderilmesi açısından etkili mekanizmaların geliştirilmesi için hangi noktalara bakılması gerektiğini göstermektedir. Böylece insani ihtiyaçların bir bütün olarak değerlendirilmesinin ve bir ihtiyacı giderirken bir başka ihtiyacın ortaya çıkmasına neden olabilecek koşulları dikkate almanın önemli olduğu vurgulanmakta ve insani ihtiyaçların sosyo-ekonomik-kültürel ve politik yapıyı dikkate alarak giderilmesi için kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır.

Max-Neff (1991: 33-37)'e göre, insani ihtiyaçların giderilmesinde dört temel ihtiyaç giderici mekanizmadan bahsetmek ve bu dört mekanizma üzerinden ihtiyaçların giderilmesi sürecinin sonuçlarını değerlendirebilmek mümkündür. Bu mekanizmalardan birisi *yıkıcı ve engelleyici mekanizmalar (destroyers/inhibitors)* olarak kimi ihtiyaçların giderilmesini amaçlarken diğer ihtiyaçların giderilme olasılığını yok eden ya da ciddi biçimde engelleyen mekanizmaları ifade etmek için tanımlanmıştır. Bu mekanizmalar genellikle köklü gelenek, örüntü ve ritüellerin zarar görmesini engellemeyi öncelendiğinden, geleneksel yapılarla çatışan özgürlük, kimlik, yaratıcılık, katılım, anlama gibi insani ihtiyaçları giderecek politika araçlarını ve destek sistemlerini sınırlandırmaktadır (Vermaak, 2006: 78). Bu mekanizmalar aynı zamanda tek bir ihtiyacın giderilmesine odaklanırken diğerlerini görmezden gelen ve Max-Neff tarafından bir diğer ihtiyaç giderici mekanizma olarak tanımlanan *tekil mekanizmalarla (singularsatisfiers)* benzerdir. Ancak *tekil mekanizmalar*, Max-Neff (1991: 34) tarafından sadece tek bir ihtiyaca odaklanan mekanizmalar olarak *yıkıcı ve engelleyici mekanizmalardan* ayrıştırılmıştır. Örneğin kamu, özel ve gönüllü örgütlerce verilen ilaç, yiyecek, konut yardımları ya da feminist ilkelerle işletilmeyen sığınma evi sadece yaşamın sürdürülebilmesi ya da korunma ihtiyacının giderilmesiyle ilgilidir. Bununla beraber özgürlükçü niteliklere sahip bir politika aracı, cinsiyetçi ve ataerkil ilişki ağları çerçevesinde oluşan sosyal sermayenin yapısını değiştirmeyi amaçlamadığı sürece, gerçek ihtiyacın giderilmesini engelleyecektir. Üçüncü olarak tanımlanan ihtiyaç giderici mekanizma ise, daha çok

biçimsel olarak var olan *sahte mekanizmalardır (poseudosatisfiers)*.Örneğin kadınların katılımını sağlamaksızın gerçekleştirilen biçimsel demokrasi, kadınların boş zaman, anlama, özgürlük, duygulanım, yaratıcılık ve kimlik ihtiyaçlarının giderilmesini zorlaştıran kalıp yargılar, doktrinler ya da yanlış bilgiler sahte mekanizmalar içinde yer alır.Son olarak tanımlanan *işbirliğine dayalı ihtiyaç giderici mekanizmalar (synergicsatisfiers)*ise, Max-Neff (1991: 34-37)'in insani ihtiyaçlar ve giderilmesine ilişkin olarak geliştirdiği modelinin temelini oluşturmaktadır. Bu mekanizmalarla bir ihtiyacın giderilmesi, eş zamanlı olarak varoluş, sahip olma, eyleme ve etkileşim düzeylerinde ortaya çıkan diğer 'araçsal ihtiyaç'ların giderilmesini de gerektirmektedir.Örneğin demokratik toplum örgütlenmeleri, doğrudan demokrasiye dayalı yönetimler, bir yandan katılım ihtiyacının giderilmesini amaçlarken, diğer yandan özgürlük, yaratıcılık, koruma, kimlik ihtiyaçlarının ve bunlarla bağlantılı bir dizi araçsal ihtiyacın giderilmesine de katkıda bulunmaktadır.

Bu noktada Peet ve Bossel (2000)'in katkısı, Max-Neff (1991) tarafından geliştirilen modelinsan hakları, özgürlük, adalet ve farklılığı kabul değerleri üzerinden sistem perspektifi çerçevesinde ele almak olmuştur.En temelde insani ihtiyaçların giderilmesi sürecinde karşılıklı bağımlılık ilişkisinin önemini vurgulayan ve yedi temel insani ihtiyaç belirleyen Peet ve Bossel (2000), ihtiyaçları giderme sorumluluğunun kamusal olduğunu vurgulamıştır.Bu açıdan, Peet ve Bossel (2000) tarafından belirlenen yedi temel ihtiyaç (varoluşa ilişkin ihtiyaçlar, psikolojik ihtiyaçlar, etkili/verimli olmaya ilişkin ihtiyaçlar, özgürlük ihtiyacı, güvenlik ihtiyacı, uyum sağlayabilme ihtiyacı ve bir arada yaşama ihtiyacı), insan haklarının gerçekleştirilmesi sürecinde farklılıkları, eşitliği ve içermeyi temel alan ve aynı zamanda sosyal çalışmayla da kesişen etik bir çerçeveye dayanmaktadır.

Gerek Max-Neff (1991) gerekse Peet ve Bossel(2000) tarafından insani ihtiyaçların ele alınışına ilişkin olarak geliştirilen bu tartışmalar, feminist sosyal çalışma açısından da oldukça önemli ipuçları sunmaktadır. Örneğin Max-Neff (1991)'in modeli sosyal çalışma açısından sıklıkla karşılaşılan bir sosyal sorun olan kadına yönelik şiddet çerçevesinde ele alınacak olursa, temel insani ihtiyaçlardan biri olan güvenlik ihtiyacının giderilmesi meselesi dört temel düzeyde kadınların araçsal ihtiyaçlarının tanımlanmasını gerektirmektedir. Bu açıdan kadınların hangi varoluşsal koşullar içerisinde olduğu anlaşılmalı ve yetersiz gelir, gıda yoksunluğu, konut güvencesizliği vb. gibi insan haklarıyla doğrudan bağlantılı olan araçsal ihtiyaçları tanımlanmalıdır (varoluş). Benzer şekilde kadınların içinde bulunduğu yoksulluk koşullarının ve eşitsiz güç ilişkilerinin dönüşümünü sağlayacak kaynaklara

sahip olup olmama durumu insan haklarını gerçekleştirme amacı üzerinden tanımlanmalı ve bunun için gereken araçsal ihtiyaçlar belirlenmelidir (sahip olma). Bununla beraber kadınların güvenlik ihtiyaçlarını gidermek amacıyla hangi eylemlerde bulunduğu ya da bulunabileceğine (eyleme) ve temel ihtiyacın giderilmesi sürecindeki etkileşim ve iletişim olanaklarına ilişkin ihtiyaçlar (etkileşim) tanımlanmadan başka bir güvenlik sorunuyla karşılaşılması kaçınılmaz olabilecektir. Çünkü kadınların eşitsiz güç ilişkileri içerisinde uğraşarak kurduğu çoğu ilişki ve etkileşim, kimi durumlarda yaşamın sürdürülebilmesi için önemli bir kaynak olmakla beraber, kadınlar üzerinde baskı yaratan bir mekanizma olarak da işleyebilmektedir (Ersoy ve Şengül, 2000: 131; Bora, 2007: 111-115). Bu noktada Peet ve Bossel (2000)'in belirttiği gibi, temel insani ihtiyaçların giderilmesi için hangi araçsal ihtiyaçların giderilmesi gerektiğini tanımlamak yeterli olmayacak, insan haklarının gerçekleştirilmesi amacına ulaşabilmek için birey, aile, grup, topluluk ve toplum düzeyinde yapısal eşitsizlik, ayrımcılık ve adaletsizliklerle mücadeleyi temel alan işbirliğine dayalı ihtiyaç giderici mekanizmaların ve politika araçlarının geliştirilmesi gerekecektir.

Bu açıdan Max-Neff (1991)'in ihtiyaç giderici mekanizmaların baskıcı ya da özgürleştirici olabileceğine ve Peet ve Bossel (2000)'in insani ihtiyaçların sistem perspektifi açısından değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin vurgusu, feminist sosyal çalışma açısından önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Bir başka deyişle, bu tartışmalarda doğrudan kadınların ihtiyaçlarına odaklanmalar da, insani ihtiyaçların çok boyutlu olarak ele alınmasının önünü açarak feminist sosyal çalışma açısından önemli olan hane içi güç ilişkilerini ve farklılıkları dikkate alma olanağı sunmaktadır. Ancak bu noktada, cinsiyete ilişkin nötr olmaiddiası içerisinde tartışmalara feministlerin getirdiği eleştiriler de dikkate alınmalıdır. Bu eleştirilere göre cinsiyete ilişkin nötr olma durumu, çoğu zaman cinsiyet körlüğüne ve kadınların farklılaşan ihtiyaçlarının göz ardı edilmesine neden olabilmektedir. Bu nedenle insani ihtiyaçlara ilişkin olarak daha çok feministler tarafından geliştirilen ve seçim yapabilme özgürlüğüne odaklanan tartışmalara değinmek yerinde olacaktır.

İnsani İhtiyaçların değerlendirilmesi ve giderilmesine ilişkin feminist katkılar

İnsani ihtiyaçlar kavramsallaştırmasına ilişkin olarak feministlerin bakış açısı, Maslow, Max-Neff ve Peet ve Bossel gibi ihtiyaçları toplumsal cinsiyet ilişkilerinden bağımsız olarak ele alan bir bakış açısı olmamıştır. Feministler, daha çok, insani ihtiyaçların kadınlar açısından tanımlanması ve giderilmesi meselesini uygun yapısal

koşulları vurgulayarak ele almışlardır. Bu açıdan feministler, insani ihtiyaçların giderilmesisürecindeöncelikle kadınlar için seçim yapabilme özgürlüğü gibi 'araçsal ihtiyaç'ların sağlanması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu çerçevede, feministlerin insani ihtiyaçların sosyal çalışma açısından nasıl ele alınabileceğine ilişkin olarak iki boyutta katkı sunduğunu düşünülmektedir. Bu katkılardan birincisi, Sen (2004) ve Nussbaum (2000) tarafından "yapabilirlikler" ve "temel özgürlükler" odağında gerçekleştirilen ve Max-Neff (1991) tarafından geliştirilen modelin toplumsal cinsiyetle bağlantısını kurmak üzere ele alınan tartışmaları içermektedir. İkincisi ise, Birleşmiş Milletler tarafından geliştirilen stratejik ve pratik toplumsal cinsiyet ihtiyaçları kavramlarıyla gündeme gelen tartışmalarla gelişmiştir. Bu bölümde kısaca sosyal çalışma açısından insani ihtiyaçların ele alınması ve giderilmesi meselesine ilişkin feministler tarafından geliştirilen bu iki bakış açısına yer verilmektedir.

"Yapabilirlikler" ve "Temel Özgürlükler"

Yapabilirlikler ve temel özgürlükler yaklaşımı, insani ihtiyaçlarla toplumsal cinsiyet ilişkilerini bütünleştirmeye dair yeni bir bakış açısı getirmiştir. Bu bakış açısı kadın haklarının gerçekleştirilmesini insani refahın gelişimi açısından odağa alan ve kadınların ihtiyaçlarını içerisinde yer aldıkları eşitsizliklerle ve bu eşitsizliklerin ortadan kalkması amacıyla birlikte tanımlayan çabaların bir ürünü olmuştur. Nitekim bugün sosyal çalışmanın temel alanlarından biri olan yoksullukla mücadele açısından, kadın yoksulluğunun yapabilirlikler ve yeterlilik gibi kavramlar çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Birçok çalışma (örn.:Yuncu, 2005) özellikle kadın yoksulluğunu toplumsal cinsiyet ilişkileri çerçevesinde anlamak açısından Sen (2004) ve Nussbaum (2000)'un "özgürlük etiği", "yapabilirlik" ve "eşit haklar" tartışmalarını temel kavramsal çerçeve olarak kullanmaktadır.

Yapabilirliklere ilişkin tartışmalara bakıldığında, kadın hakları ile doğrudan bağlantılı olan insani ihtiyaçların, sosyal adaleti de dikkate alarak seçim yapabilme özgürlüğü çerçevesinde bir kamusal sorumluluk olarak değerlendirildiği görülmektedir (Sen, 2004 ve Nussbaum, 2000). Bu bağlamda Sen (2004)kadınların kendi yaşamlarına ilişkin karar verebilme hakkının gerçekleştirilebilmesi için gerekli olduğunu öne sürdüğü beş grup temel özgürlük tanımlamıştır. Nussbaum (2000) ise kolektif olarak sunulan seçimlerin ve yapabilirliklerin, bu temel özgürlüklerle iç içe geçtiğini söylemiştir. Bu temel özgürlükler, Max-Neff (1991) tarafından işbirliğine dayalı ihtiyaç giderici mekanizmalar olarak tanımlanan politika araçlarının geliştirilmesi ve

kadınların birçok ihtiyacının aynı anda giderilmesi açısından önemli bir bakış açısı sunması açısından önemlidir. Max-Neff (1991)'in toplumsal cinsiyet ilişkileri konusunda 'nötr olma' iddiasına karşı geliştirilen bu temel özgürlükler, Sen (2004) tarafından şu şekilde ele alınmıştır:

- İnsanların kendilerini yönetecek kişileri ve yönetim biçimlerini baskı altında olmaksızın seçme, eleştirme ve değiştirme ya da politik faaliyetlere doğrudan katılabilme fırsatlarına sahip olması olarak ele alınan *politik özgürlük*,
- İnsanların ekonomik kaynaklara ulaşma ve kullanabilme fırsatlarını ifade eden *ekonomik olanaklar*,
- Toplumda eğitim, sağlık, beslenme ve bakım vb. gibi düzenlemelerin ulaşılabilir olmasını ifade eden *sosyal hizmetler ve kamusal fırsatlar*,
- Yolsuzluk ya da sorumsuzluğun önüne geçmek ve yöneticilerin geleceğe ilişkin planlarını değerlendirebilmek açısından gerekli olan *şeffaflık teminatı*, ve
- Toplumun tüm kesimlerini kapsayan, *koruyucu sosyal güvenlik önlemleri* olarak ele alınmıştır.

Sen (1990) ve Nussbaum (1999)'a göre bu temel özgürlükler kadınlar açısından yaşam, bedensel sağlık/ bütünlük, duygu ve düşünce bütünlüğü, oyun ve eğlence, bireyin çevresi üzerindeki kontrolü ve doğayla ilişki olarak tanımlanan altı insani ihtiyacın giderilmesinin ön koşuludur. Bu insani ihtiyaçların giderilmesi ve temel özgürlüklerin sağlanması noktasında ise, Nussbaum (1999) ve Sen (1990) tarafından geliştirilen kimi işlevsel yapabilirlikler (functional capabilities) ve bu işlevsel yapabilirliklerin geliştirilmesi için giderilmesi gereken kimi araçsal ihtiyaçlar tanımlanmıştır. Max-Neff (1991) tarafından varoluş, sahip olma, eyleme ve etkileşim düzeylerinde tanımlanması gereken araçsal ihtiyaçlara benzeyen bu ihtiyaçlar ve bu ihtiyaçların giderilmesiyle bağlantılı olan işlevsel yapabilirlikler ise, Clark(2002: 30-35) tarafından şu şekilde ele alınmıştır

1. *Fiziksel Yapabilirlikler*: Bu yapabilirliklerin geliştirilmesi, başta alt yapıyla ilişkili ısınma, kanalizasyon, temiz su, konut, ulaşım, enerji kullanım olanakları, güvenli bir çevre oluşturulması gibi araçsal ihtiyaçların giderilmesini gerektirmektedir. Bu çerçevede örnek oluşturabilecek diğer araçsal ihtiyaçlar, eğitim, sağlık, sosyal güvence ve güvenceli gelir-istihdam olanakları, şiddetten korunabilme, özel ve kamusal mekânlarda hareket

edebilme ve dinlenebilme olanakları gibi kamusal hizmet ihtiyaçlarını ifade etmektedir. Bu bağlamda örneğin kadına yönelik şiddetle ilişkili olan yaşam ve bedensel sağlık/ bütünlük hakkı için giderilmesi gereken araçsal ihtiyaçların giderilmesi fiziksel yapabilirliklerin geliştirilmesiyle yakından bağlantılıdır.

2. *Zihinsel İyilik Hali ve Entelektüel Gelişime İlişkin Yapabilirlikler:* Zihinsel ve entelektüel gelişim ya da iyilik hali, duygusal boyutta acıdan kaçabilme, mutlu olabilme, bilişsel boyutta anlama, her iki boyut açısından ise duygu ve düşünce bütünlüğü ya da oyun ve eğlence ihtiyacının giderilmesiyle doğrudan ilişkilidir. Bu çerçevede doğru bilgiye ulaşabilmeyi, yaratıcılığı ve motivasyonu sağlayacak, becerileri geliştirecek örgün ve mesleki eğitimler, bilinç yükseltme çalışmaları, boş zaman değerlendirme etkinlikleri vb. gibi araçsal ihtiyaçların giderilmesi önemlidir.
3. *İlişkili Olma ve Etkileşime İlişkin Yapabilirlikler:* Bu yapabilirlikler, ilk iki başlıkta ele alınan yapabilirliklerin diğer insanlarla karşılıklı ilişki içerisinde ele alınması çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu açıdan duygusal bağ kurabilme, ekonomik fırsatlara ulaşabilme, doğal çevreyle bağ kurabilme ve boş zaman etkinliklerine katılabilme olanaklarıgiderilmesi gereken araçsal ihtiyaçlardır. Ayrıca Sen (2004) tarafından öne sürülen temel özgürlükler, özellikle kadınların karşılıklı etkileşim içerisinde buldukları birey, grup ya da topluluklarla olan eşitsiz güç ilişkilerini dönüştürmek açısından önemli olan araçsal ihtiyaçların tanımlanmasında önemli bir çerçeve sunmaktadır.
4. *Kişisel Bağımsızlık ve Özgürlüğe İlişkin Yapabilirlikler:* Bu yapabilirlikler ise, negatif özgürlük, sivil ve politik hakların gerçekleştirilme olanaklarını, bireylerin kendine güven ve saygıyı geliştirebilme olanaklarını, bireyin yaşamında kendi kurallarını koyabilme olanaklarını geliştirmeyi içeren araçsal ihtiyaçların giderilmesini gerektirmektedir. Bu çerçevede Nussbaum (2000) ve Sen (2004), zarardan korunabilme ve şiddetten kaçabilmeyi içeren kişisel güvenliğin, oy verme, kamusal hizmetlere ulaşma, konuşma ve örgütlenme özgürlüğüne ilişkin politik hakların, sosyal hareketlilik ve fırsat eşitliğinin, özel mülk edinebilme ve koruma hakkının gerçekleştirilmesini sağlayacak kamusal olanakların geliştirilmesini önemsemektedir.

Sonuç olarak Sen (2004) ve Nussbaum (2000)'un yapabilirlikler ve temel özgürlükler çerçevesi, kadınların insani ihtiyaçlarının giderilebilmesi için geliştirilmesi gereken

yapabilirlikleri ve bu yapabilirliklerin geliştirilmesinde hangi araçsal ihtiyaçların giderilmesi gerektiğini göstermesi açısından, feminist sosyal çalışma odağında kadınların ihtiyaçlarını ele alırken oldukça önemli bir bakış açısı sunmaktadır.

Pratik ve Toplumsal Cinsiyet İhtiyaçları

Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla ilgili yaklaşım ve teoriler çerçevesinde Birleşmiş Milletler tarafından pratik ve stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyaçları kavramı geliştirilmiştir.

Bu kavramlardan biri olan *pratik toplumsal cinsiyet ihtiyaçları*, cinsiyet rollerini ve cinsiyete dayalı işbölümünü değiştirmeyi değil ama var olan durum ve koşullar içerisinde kadınların yaşamını kolaylaştırmayı amaçlayan ve bu çerçevede giderilmesi gereken ihtiyaçlar olarak tanımlanmıştır (Kadın Dayanışma Vakfı, 2005). Örneğin bir kadına yönelik şiddet vakasında, kadının o anda şiddetten korunabilmesini sağlayacak aile büyükleriyle bağlantıya geçmesinin sağlanması, kimi durumlarda kadının o anda ortaya çıkan korunma ihtiyacını sağlayacak ancak kadının içerisinde yer aldığı eşitsiz ilişkilerden kurtulmasına fırsat yaratmayacaktır. Bu açıdan pratik toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarının giderilmesi kadınların gündelik yaşamında ortaya çıkan belirli insani ihtiyaçların giderilmesi açısından önemlidir, ancak stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarıyla birlikte ele alınmadığı sürece geçicidir (Sancar ve diğ., 2006). Bununla beraber, bu durum kimi zaman yıkıcı da olabilir. Çünkü kadının farklı güç ilişkileri içerisinde farklı istismarlara maruz kalmasına, özgürlüğünün kısıtlanmasına ve hatta farklı bir güvenlik sorunuyla karşılaşmasına neden olabilir. Bu açıdan Max-Neff (1991) tarafından tanımlanan yıkıcı ve engelleyici mekanizmaların devreye sokulması anlamına da gelebilmektedir. Çünkü böyle bir ele alış, kadına yönelik şiddet gibi yaşama hakkıyla doğrudan bağlantılı olan durumlarda şiddetin aile içinde çözülmesi gerektiği gibi geleneksel inanışları beslemektedir. Bu doğrultuda ise, geleneksel yapıyla çatışan özgürlük ve seçim yapabilme gibi insani ihtiyaçları giderecek politika araçları ve destek sistemlerinin gelişimi sınırlandırılmaktadır.

Stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyaçları ise, cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını ve kadının yapısal eşitsizliklerden sıyrılmasını sağlayacak değişime yönelik faaliyetlere ilişkin gerekli olan insani ihtiyaçları ifade etmektedir (Kadın Dayanışma Vakfı, 2005: 17). Örneğin kadına yönelik şiddet vakasında, kadının hem o anda şiddetten korunmasını hem de daha sonraki hayatına ilişkin kararları bağımsız bir şekilde verebilmesini sağlayacak hizmet ve olanaklarla desteklenmiş sığınma evleri,

stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarının giderilmesinde önemli bir araç olmaktadır. Kadına yönelik şiddetle mücadelede oldukça deneyimli olan Kadın Dayanışma Vakfı (2005)'na göre, politik katılımı sağlayıcı eğitim, bilinçlendirme vb. gibi desteklerle beraber önleyici (yardım hattı, destek grupları), koruyucu (polis, tıbbi hizmet, barınma ve danışmanlık hizmeti) ve cezalandırıcı (yasal dönüşüm ve yasal hizmetler) hizmet sunumu önemlidir. Bununla beraber, toplumsal cinsiyet ve ihtiyaç değerlendirmesini bütünleştirmeyi hedefleyen UN Millennium Project (2006) tarafından belirlenen yedi amaç, stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarını temele alması açısından fikir vermektedir. Bu çerçevede ele alınan stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyaçları şöyle tanımlanmıştır (www.unmillenniumproject.org; Chant, 2007):

1. Kız çocuklarının ilköğretim sonrası eğitime devamı konusunda desteklenmesi ve güçlendirilmesi (Eğitim)
2. Kadınların cinsel sağlık ve üreme sağlığı ile ilişkili hak ve hizmetlere ulaşımının sağlanması ve desteklenmesi (Sağlık)
3. Kadınların özel ve kamusal alandaki iş yükünün azaltılması (kentsel ve kırsal gelişme),
4. Kadınların mülkiyet ve miras haklarının garanti altına alınması (kentsel ve kırsal gelişme),
5. Kadınların istihdam olanaklarına erişiminde ve istihdam alanlarında yaşanan eşitsizliklerin azaltılması (kentsel ve kırsal gelişme),
6. Bölgesel ve ulusal düzeyde kadınların temsil hakkının genişletilmesi ve güçlendirilmesi (kentsel ve kırsal gelişme),
7. Kadınlara ve kız çocuklarına yönelen şiddetin azaltılması olarak sıralanmıştır.

Bu stratejik amaçların yanı sıra, özellikle barınma, sağlık, eğitim, sosyal güvence ve yeterli alt yapı olanaklarının (temiz su, ısınma, yakacak, elektrik, ulaşım hizmetleri vb.) kız çocukları için ulaşılabilir ve anlaşılabilir olması gerektiği vurgulanmıştır. Bu çerçevede tüm bu araçsal ihtiyaçların giderilmesinin, kız çocuklarının anlama ve katılım ihtiyacı giderilemediği sürece işlevsiz kalacağı iddia edilmiştir. Benzer bir nedenle modern doğum kontrol yöntemlerine ilişkin bilinçlendirme ve gebelikte danışmanlık hizmetleri sunmanın stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarına cevap verebilmenin önemli bir boyutu olduğu vurgulanmıştır.

Dolayısıyla toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarının değerlendirilmesi süreci sadece pratik ihtiyaçların belirlenmesini değil, işbirliğine dayalı ihtiyaç giderici mekanizmalar ve araçsal ihtiyaçlarla birlikte ele alınan stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarının datanımlanarak giderilmesini gerektirmektedir.

SONUÇ

Sonuç olarak, sosyal çalışma doğası gereği eşitsiz toplumsal ilişkilerin ezdiği ve güçsüzleştirdiği bireylere odaklanması noktasında çoğu zaman kadınlarla çalışmaktadır. Dolayısıyla insani ihtiyaçların doğru değerlendirilmesi ve etkili bir şekilde giderilmesi meselesi, eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerini dikkate alan bir çerçeveyi gerektirir. Bu gereklilikten yola çıkan bu çalışma, sosyal çalışmanın temelini oluşturan insan hakları ve sosyal adalet değerleri üzerinden konuyu ele alan tartışmaları Max-Neef (1991)'in 'İnsani İhtiyaçlar ve Giderilmesi Matrisi' ve Peet ve Bossel (2000) tarafından geliştirilen 'etik sistem modeli' çerçevesinde değerlendirmiştir. Bununla beraber bu modellere yönelen feminist eleştiriler üzerinden geliştirilen Sen (2004)'in 'temel özgürlükler' ve Nussbaum (2000)'un 'yapabilirlikler' yaklaşımı ile Birleşmiş Milletler'in 'pratik ve stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyaçları' yaklaşımı ele alınmıştır.

Bu çerçevede farklı yaklaşımlar tarafından farklı temel insani ihtiyaçların tanımlandığı ancak özellikle Max-Neff (1991) ya da Peet ve Bossel (2000) tarafından geliştirilen modelin gerek ihtiyaçların tanımlanması gerekse giderilmesi konusunda sosyal çalışma açısından önemli bir çerçeve sunduğu düşünülmektedir. Her iki yaklaşım da, hem sosyal çalışma disiplininin değer temelini oluşturan insan hakları ve sosyal adaletle ilişkisi hem de insani ihtiyaçları daha geniş toplumsal yapıları dikkate alarak analiz etme çabası noktasında önemlidir. Bu açıdan Max-Neff (1991)'in farklı etkinlik düzeylerinde (varoluş, sahip olma, eyleme ve etkileşim) belirlenecek olan ve insan haklarının gerçekleşmesiyle bağlantılı olarak önemsendiği 'araçsal ihtiyaçlar' ve araçsal ve temel insani ihtiyaçların giderilmesinde dikkate alınması gereken 'ihtiyaç giderici mekanizmalar' sosyal çalışmanın baskı karşıtı ve özgürleştirici doğasını görünür kılmaktadır. Bununla beraber Peet ve Bossel (2000)'in insani ihtiyaçları gidermenin kamusal bir sorumluluk olduğunu söylemesi, sosyal çalışmanın insani ihtiyaçları sosyal refah sistemiyle ilişki içerisinde ve sistem perspektifi çerçevesinde tanımlaması ve giderilmesi konusunda sorumluluk alması gerekliliğini göstermektedir. Bu açıdan, Peet ve Bossel (2000) tarafından belirlenen yedi temel ihtiyaç insan haklarının gerçekleştirilmesi sürecinde farklılıkları, eşitliği ve

içermeyi temel alan ve aynı zamanda sosyal çalışmayla da kesişen etik bir çerçeveye dayanmaktadır.

Gerek Max-Neff (1991) gerekse Peet ve Bossel (2000), insani ihtiyaçların tanımlanması ve giderilmesi meselesini toplumsal cinsiyet ilişkileri açısından tarafsız bir şekilde ele almışlardır. Bu nedenle de, tarafsızlığın çoğu zaman cinsiyet körlüğüne ve kadınların farklılaşan ihtiyaçlarının göz ardı edilmesine neden olduğunu söyleyen feministler tarafından eleştirilmişlerdir. Bu açıdan feministler, insani ihtiyaçların giderilmesi sürecinde öncelikle kadınlar için seçim yapabilme özgürlüğü gibi 'araçsal ihtiyaç'ların sağlanması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bu çerçevede, Sen (2004) ve Nussbaum (2000) tarafından kadınların insani ihtiyaçlarını tanımlamaya ve gidermeye ilişkin olarak geliştirilen 'yapabilirlikler' ve 'temel özgürlükler' yaklaşımı Max-Neff (1991) ve Peet ve Bossel (2000) tarafından geliştirilen çerçevenin toplumsal cinsiyetle bağlantısını kurmak açısından önemli bir açılım yaratmıştır. Ayrıca Birleşmiş Milletler tarafından geliştirilen stratejik ve pratik toplumsal cinsiyet ihtiyaçları kavramları, kadınların ihtiyaçlarını etkili bir şekilde tanımlamak ve gidermek için Max-Neef (1991) tarafından önerilen işbirliğine dayalı ihtiyaç giderici mekanizmaların geliştirilmesi noktasında yol göstericidir.

KAYNAKÇA

- Bora, A. (2007). Olmayanın nesini idare edeceksin?: Yoksulluk, kadınlar ve hane. In A. Bora, K. Can, A. Çiğdem, N. Erdoğan, Ö. Laçiner, E. Ocak, M. Şen (Eds.), *Yoksulluk Halleri: Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*. İstanbul: İletişim yayınları.
- Chant, S. (2007). *Gender, cities and the Millenium Development Goals in the Global South*. Wendy S. (Ed.) Rushton: Gender Institute, New Working Paper Series.
- Clark, D. A. (2002). *Concepts and perceptions of human well-being: some evidence from South Africa*. Department of Development Studies and Senior Research Associate Von Hügel Institute, Cambridge: Edmund's College University of Cambridge.
- Dominelli, L. (2002) *Feminist Social Work Theory and Practice*. Palgrave, London.
- Dover, M. A., Hunter B. ve Joseph R. (2008) *Human needs: Overview in Encyclopedia of Social Work*. T. Mizrahi and L. E. Davis (ed.), New York: Oxford Univ. Press and National Association of Social Workers.
- Edwards, R. L., Shera, W., Reid, P. N. ve York, R. (2006) Social Work Practice and Education in the US and Canada. *Social Work Education*, 25(1), 28-38.

- Ersoy, M. ve Şengül, T. (2000).*Kentsel Yoksulluk ve Geçinme Stratejileri*. Ankara: ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Ana Bilim Dalı Yayınları.
- Gibbons, J. L., Ivancevich J. M. ve Donnelly, J. (1991).*Organisations: Behavior, Structure*. (7. Edition), USA: Von Hoffmann Press.
- Gordon, L. (1996). *Fitting Charlotte Towle Into The History Of Welfare Thought In The U.S.* <http://www.socialwelfarehistory.com/recollections/fitting-charlotte-towle-into-the-history-of-welfare-thought-in-the-u-s/>, erişim: 06.12.2011.
- IFSW (International Federation of Social Work) (2014).*International Definition of Social Work*.<http://ifsw.org/policies/definition-of-social-work/>, erişim: 18.09.2015.
- Ife, J. (2008).*Human Rights and Social Work: Towards Right-Based Practice*. Sidney: Cambridge University Pres.
- Kadın Dayanışma Vakfı (2005).*Kadına Yönelik Şiddet El Kitabı*. Ankara: KDV yayınları.
- Knight, L. W. (2014).*Jane Addams: Eylemci Bir Ruh*. Ö. Cankurtaran-Öntaş ve B. Tunakan (Eds), Ankara: Dipnot yayınları.
- Max-Neff, M. A. (1991).*Human Scale Development: Conception, Application and Further Reflections, With Contributions from Antonio Elizzalde and Martin Hopenhayn*. NY and London: The Appex Pres. http://www.area-net.org/fileadmin/user_upload/papers/Max-neef_Human_Scale_development.pdf, erişim: 26.01.2016.
- Nussbaum, M. (2000).*Women and Human Development*. UK: Cambridge University Press.
- Payne, M. (2007). *Modern Social Work Theory*. (3. edition), US: Lyceum Books.
- Peet, J. ve Bossel, H. (2000). An Ethics-Based System Approach to Indicators of Sustainable Development.*International Journal of Sustainable Development*, 3(3), 1-5.
- Popay, J. ve Williams, G. (2005).*Researching The Peoples' Health*. NY: Rotledge.http://samples.sainsburysebooks.co.uk/9781134857197_sample_826347.pdf, Erişim: 23.09.2015.
- Sancar, S., Acuner, S., Üstün, İ. (2006).*Bir De Buradan Bak*. Ankara: Kader yayınları.
- Sen, A. (2004).*Özgürlükle Kalkınma*. (çev: Y. Alogan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Solve, S. (1995). Changing Traditional Social Work.*The Advocate's Forum*, 2(1), <http://www.ssa.uchicago.edu/publications/advforum/v2n1/advocates2.1.2.html>.
- UN MillenniumProject (2006).*User Guide to the Gender Needs Assessment Model*. www.unmillenniumproject.org.
- Vermaak, N., J. (2006). A Reconceptualisation of the Concept of Social Capital: A Study of Resources For Need Satisfaction Amongst Agricultural Producers in Vhembe. Doctoral Thesis of Literatuse and Philosophy, South Africa: University of South Africa, Development Studies,
- Yuncu, L. D. (2005).*İki Yoksulluk Yaklaşımı: A.Sen'in Yapabilirlikten Yoksunluk Teorisi ve Toplumsal Dışlanma Çerçevesinin Karşılaştırması*. İstanbul:

Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu Yayınları,
www.spf.boun.edu.tr/docs/discussionpaper4.pdf, erişim: 20.06. 2009.